

ZAKLJUČNE RIJEČI

Dr. Tomislav J. Šagi-Bunić, dekan

Došlo je, eto, vrijeme da se rastanemo, draga braćo svećenici, nakon četverodnevno drugovanja u Duhu Svetom: četverodnevno intenzivno razmišljanja i molitve, uzajamnog komuniciranja svojih misli i iskustava, stremjenja i nada. Zahvaljujem od srca svima koji su i ove godine došli da se nađemo zajedno na ovom misaonom zborovanju, posebno Vama koji ste ustrajali do svršetka, a sasvim osobito onima koji su s velikim zalaganjem sudjelovali u radu grupa, sa sviješću da ovaj studijski tjedan bez rada u grupama ne može donijeti potpuna ploda, da su predavanja samo polovica rada Tjedna. Rekoše mi neki da su se umorili na ovogodišnjem Tjednu, a ne odmorili kako su mislili da će se dogoditi. Kako god je umor teška stvar, ipak se usuđujem radovati takvim izjavama, jer onaj koji se u ovim danima umorio od razmišljanja, svakako će ponijeti sa sobom plod u postojanosti: blaženi umor koji nas uspijeva obogatiti novim spoznajama o otajstvu Božjeg milosrđa i ljubavi!

Velika hvala preuzv. ocu nadbiskupu Kuhariću, ocima nadbiskupima i biskupima koji su ovogodišnji Tjedan obradovali sasvim osobitim zalaganjem i pažnjom, dajući mu divne dimenzije obnoviteljskog događaja u ovoj našoj **Hrvatskoj marijanskoj godini**. Trebalo bi, bio bi red, da pronađem što ljepše riječi kojima ću izreći zahvalnost svima predavačima, voditeljima grupa, današnjim diskutantima, upravi Dječakčkog sjemeništa, tehničkom osoblju, svima koji su se trudili oko materijalne strane — od onih strpljivih i radinih poslenica Božjih u kuhinji do mladića na ulazu; a i svima koji su obogatili sajamski dio ovog našeg zborovanja. Neka prime bar ovo moje mucanje, kad nisam sposoban da ono što osjećam dostojno izrečem. Osobito zahvaljujem drugoj kršćanskoj braći, gg. Kuzmiću i Čukanoviću, koji su ustrajali s nama u radu do završetka.

Nije potrebno da sada opetujem ono što sam o svrsi i smislu ovogodišnjeg Tjedna rekao na otvaranju. Diskusije su često zalazile u sasvim konkretna pitanja ispovjedničke prakse u suvremenoj Crkvi, što je i veoma razumljivo s obzirom na to da nas sve mora ozbiljno zaokupljati briga oko našeg služenja za spas duša u izvršavanju crkvene discipline sakramenta pokore. Ipak, to nije bila prvotna svrha koju smo imali pred očima kad smo zamislili i organizirali ovogodišnji Tjedan. Naša Biskupska konferencija još nije izdala svoju Instrukciju o konkretnoj primjeni novog **Reda pokore** u našoj Crkvi. Fakultet je spreman da odmah poslije izlaska te Instrukcije

posveti slijedeći Tjedan razrađivanju sasvim konkretnih pitanja ispovjedne prakse kod nas, ukoliko se na temelju želja i pobuda iz kruga samog pastoralnog svećenstva bude vidjelo da je to potrebno ili korisno, a pogotovo ako Episkopat nešto takvo predloži ili zatraži. Onda će se moći govoriti u potankosti i o svim teološkim problemima sakramenta pomirenja, kao što su: narav pokajanja, potreba čvrste odluke, integritet same ispovijedi, povezanost eventualnog općeg sakramentalnog odrješenja s potrebom da se grijesi cjelovito ispovjedi ovlaštenom svećeniku, narav i potreba zadovoljštine ukoliko je dio sakramenta pokore, problemi česte ispovijedi u vezi sa čestom ili svakodnevnom svetom pričesću, ispitivanje savjesti, uloga pokorničkog bogoslužja u životu crkvene zajednice, razni problemi koji se tiču određenih kategorija grešnika, propovijedanje o sakramentu pokore, ispovijedanje djece i mladeži itd. Dakako, svi ti i drugi problemi moći će onda biti zahvaćeni ne samo s čisto teološkog vidika nego i s psihološkog, sociološkog, pedagoškog, i općenito pastoralnog vidika.

U diskusiji je u više navrata izneseno žaljenje što na ovom Tjednu nije u predavanjima bilo više pozornosti dano psihološkom i čisto pastoralnom aspektu. Mislim da će biti korisno da Vas sve sada na kraju upozorim da je jedan naš Tjedan već bio posvećen pretežno problemima pokore. To je bio Teološko-pastoralni Tjedan g. 1969. Na tom je Tjednu održao veliko predavanje o pokori prof. dr Duda («Metanonja o metanoji»), a o ispovijedi je govorio i prof. dr Kuničić. O socijalnoj i eklezialnoj komponenti sakramenta pokore održao je predavanje prof. dr Valković; veliko psihološko predavanje pod naslovom «Formacija 'super-ego' i savjest» imao je prof. dr J. Weissgerber, a o psihoanalizi i ispovijedi govorio je liječnik-psihijatar dr A. Vujatović. Tih se pitanja doticalo i predavanje prof. dra Fučeka «Duhovne vježbe u pokoncilskom strujanju», a nije bez veze s njima ni predavanje liječnika-psihijatra dra I. Siseka o psihologiji kontracepcije. Problema brige oko integriteta ispovijedi u vezi s bračnim moralom ticalo se predavanje dra Kuničića. Toplo molim sve sudionike Tjedna da što prije, po mogućnosti odmah ovih dana, uzmu u ruke **Zbornik radova** Tjedna iz g. 1969 (to je **Bogoslovska smotra**, br. 1, g. 1969), pa da pažljivo pročitaju te tekstove, jer će sve to biti korisno upotpunjenje onoga što se čulo na ovogodišnjem Tjednu. Upozoravam da je **Bogoslovska smotra** g. 1964. (br. 1, str. 72—96) donijela opširan članak prof. dra I. Kozelja «Psihoanaliza i njezino značenje u pastoralnom radu», koji je kao predavanje bio održan na prvom našem Tečaju g. 1961; bit će veoma korisno ponovno pročitati taj tekst, a neće biti na odmet ni proučiti članak prof. dra A. Trstenjaka «Psihosociološka analiza vjerskog života» u **Bogoslovskej smotri** g. 1965. (br. 1, str. 30—46). Kad već navodim literaturu, spomenut ću i članak njemačkog teologa Waltera Kaspera u broju 27. «Svezaka» pod naslovom «Bit i oblici pokore».

Pripravna grupa koja je početkom srpnja prošle godine zamislila kako bi trebao izgledati ovaj studijski Tjedan nadahnjivala se doduše na novom **Redu pokore**, ali je imala pred očima da se na Tjednu razrade i steknu neke bitne kršćanske spoznaje, za koje mislimo da su prisutne u novom **Redu pokore**, ali koje su obuhvatnije i šire, koje zasijecaju u sav kršćanski život i u sve shvaćanje kršćanske vjere, te koje su stoga pretpostavka za svu crkvenu penitencijalnu praksu. Željeli smo da se kroz predavanja iznesu pred našu svijest, s tim da naša savjest bude izazvana na to da ih onda produbljujemo u radu grupa, ove dvije sržne i temeljne stvari: 1. Grijeh ukoliko

je to nešto što duboko ranjava osobu i što poremećuje i raskida međuosobne odnose bez kojih čovjek ne može biti čovjek ni rasti u svome smislu i u svojoj žudnji za autentičnim životom; i 2. Radost oslobođenosti od grijeha koju nam je svojom mukom, smrću i uskrsnućem pribavio Isus Krist, te koju nam on posredovanjem Crkve po Duhu Svetome podjeljuje i stvara je u našim srcima.

Tjedan je imao svrhu da što dublje shvatimo i uvidimo osobne aspekte grijeha; ukoliko je grijeh uvreda troosobnoga Boga, Boga koji nije samo neizmjereno **dobro**, kao neka objektivna stvarnost, nego koji je neizmjereno **dobar**, zapravo jedini dobar, Boga koji čovjeka ljubi, koji je čovjekov Saveznik, koji hoće čovjeka jer ga je on jedini izumio i jedini zna što je čovjek (B. Čuk), koji je jedini **Ti** na kojega se čovjek odistinski može sa sigurnošću osloniti. Ujedno, koliko je grijeh razorenje međuljudskih osobnih odnosa, razaranje čovjekove zajednice, poništavanje drugih ljudi, pa uslijed toga i potlačivanje vlastite grešnikove osobne vrijednosti, gaženje cvjetova u svom vlastitom vrtu. S tim u vezi svrha je Tjedna bila da bolje spoznamo kako je za čovjeka izlazak iz mreže grijeha odista oslobođenje, i kako je sva Crkva dužna omogućiti i samoj sebi i svakom pojedincu da to oslobođenje odistinski doživi kao **oslobođenje**. To se dakako prije svega tiče sakramenta pokore i načina kako se taj sakrament u Crkvi podjeljuje. Ako smo što od toga uspjeli bolje spoznati i dublje shvatiti na ovom Tjednu, dakako da se to može i mora odmah osjetiti u našoj ispovjedničkoj praksi, bez obzira na sasvim konkretne obredne oblike, kako ćemo i kojom brzinom provesti u djelo novi **Red pokore**. Tridentски koncil kaže da je »stvar i učinak« (res et effectus) sakramenta pokore, »koliko se tiče njegove moći i učinkovitosti, pomirenje s Bogom, koje ponekad kod pobožnih ljudi koji taj sakrament pobožno primaju, običava pratiti mir i vedrina savjesti sa snažnom duhovnom utjehom« (Sessio XIV, 25. XI. 1551; *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*³, str. 704, rr. 38—41). Svakako, svrha ovoga Tjedna bila je da bismo postigli to da svi mi ubuduće u svojoj pastoralnoj praksi činimo sve kako bi svi kršćani mogli odistinski doživljavati to što je Tridentски koncil naznačio kao moguće i kao obično kod »pobožnih ljudi«: taj »mir i vedrina savjesti sa snažnom duhovnom utjehom«, to je ono **oslobođenje**, u koje dakako svaki kršćanski vjernik mora vjerovati, ali za koje bi bilo normalno da ga nekakvim unutarnjim duhovnim iskustvom i doživljava. Jer valjda nitko neće reći da bi se dobrim propovjednicima pokore i dobrim ispovjednicima smjeli smatrati oni kojima ne bi bilo stalo do toga da svojim služenjem postignu baš to što Tridentски koncil predviđa kao moguću realnost, kao nešto što ide s pobožnošću i odanošću.

Nitko od nas ne može u ovaj čas reći, jesmo li na ovom Tjednu uspjeli postići tu njegovu glavnu svrhu ili nismo: to zna jedini Bog koji prioniče bubrege i srca. Ja mogu samo reći da je to bila želja organizatora, i da mi se iz svega što sam ovih dana — ma da zbog bolesti nisam mogao svemu radu prisustvovati — doživio i čuo, čini, kao da ima ozbiljnih znakova da smo ipak doživjeli »posjet s visine«. Neka Duh Sveti svojim nježnim stvaralačkim dahom njeguje te klice koje je On u ovim danima našeg zajedničkog drugovanja položio u naša srca!

Na kraju, oprostite mi što ne mogu zaboraviti da sam patrololog, i što imam živu želju da Vam na oproštaju saopćim dva divna i za sve nas po- učna odlomka iz djela »O pokori« **sv. Ambrozija**, velikog Oca zapadne Crkve.

On započinje svoju prvu knjigu »O pokori« ovim riječima: »Ako je vrhunski cilj kreposti onaj koji promiče dobro što većega broja ljudi, onda je krepost od svih najljepša **umjerenost** (moderatio): ona ni one koje osuđuje ne vrijeđa; a koje je osudila, smatra dostojnima održenja. Samo ona — umjerenost — Crkvu, koju je Gospodin krvlju stekao, izvana proširuje i iznutra promiče. Umjerenost nasljeđuje nebesko dobrotvorstvo koje spasenosnošću blaži sve otkupiteljsko djelo, da bi ga mogle podnijeti ljudske uši, da ga izdrže pameti, da ga se ne prestraše duše.

Stoga, komu je stalo do toga da popravi mane ljudske slabocē, treba sam ponijeti tu slabocēu i na neki je naēin vagnuti svojim pleēima, a ne odbaciti. Ta i naē evandcoski Pastir — kako ēitamo — ponio je na rame-nima premorenu ovcu, a nije je odbacio. I Salomon veli: **Ne budi odveē pravedan** (Prop 7,16). Pravednost valja blažiti umjerenocēu. Ta kako da ti doēe na lijeēenje onaj koji osjeēa da ēe ga lijeēnik prezreti, a ne suēutno i supatniēki prihvatiti?

Stoga je Gospodin Isus bio naē supatnik: da k sebi pozove, a ne da zaplaēi. Stoga je doēao krotak, doēao je ponizan. Stoga i veli: 'Doēite k meni svi koji ste umorni i optereēeni, i ja ēu vas okrijepiti'. Gospodin, dakle, okrepljuje, odmara, a ne iskljuēuje, ne odbacuje. Po tom naēelu izabrao je takve uēenike koji ēe dosljedno Gospodinovoj volji narod prikupljati, a ne odbijati. Stoga je jasno da nisu Gospodinovi uēenici oni koji smatraju da umjesto blagosti valja tvrdoēa, umjesto poniznosti oholost. I dok sami iētu Gospodinovo milosrēe, to milosrēe drugima uskraēuju« (**De paenit.** I, 1,1—3; prev. dr Duda).

Zakljuēimo Ambrozijevom molitvom iz druge knjige koju on izgovara kao biskup, ali koja se jednako tiēe i nas sveēenika: »Znao sam da nisam dostojan zvati se biskupom, kad sam se bio predao ovome svijetu: no po tvojoj milosti jesam biskup. Najmanji sam, doduēe, meēu svim biskupima i po zaslugama na najniēem stupnju: pa ipak, buduēi da sam i ja preuzeo neki napor za tvoju svetu Crkvu, zaētiēuj taj plod, i ne dopusti da onaj koga si izgubljena pozvao u sveēeniēstvo propadne kao sveēenik. Kao prvo, daj mi da znam iskrenim ēuvstvom suosjeēati s onima koji grijeēe; to je naime najviēa krepost, jer stoji pisano: 'Ne likuj nad sinovima judejskim u dan propasti njine! Ne razvaljaj usta u dan tjeskobni!' (Ob 12); nego da svaki put kad se razlaēe grijeh nekoga tko je pao, ja osjeēam ēuēut: i da nikoga oholo ne korim, nego da se žalostim i plaēem. Da dok nad drugim plaēem, sebe sama oplakujem govoreēi: 'Pravednija je Tamara nego ja' (Post 38,26). Moēda je mladica pala prevarena prigodama, koje su poticaj na prestupke, i tako se strmoglavila; grijeēimo i mi stariji. Suprotstavlja se u nama zakon tijela zakonu naēega uma, i kao zarobljenike nas vuēe u grijeh, da ēinimo ono ēto neēemo. Njoj je pri ruci izgovor njezine dobi, ali ja viēe nemam izgovora: ona se mora uēiti, a mi moramo nauēavati druge. Pravednija je, dakle, Tamara nego ja (. . .).

Ako se na nekoga teēko uzrujamo, lakēe ēe se obraniti laik nego biskup, ēto je u uzrujanosti neēto naēinio. Porazmislimo u sebi i recimo: Pravedniji je taj kome se prigovara da je bio uzrujan nego ja. Ako tako kaēemo sami ēemo se osigurati, da nam ne reēe Gospodin Isus, ili bilo tko od njegovih uēenika: 'Trn u oku brata svojega vidiē, a brvno koje je u tvome oku, ne vidiē? Licemjere, izbaci najprije brvno iz svoga oka, pa ēeē tada vidjeti

kako da izvadiš trn iz oka svoga brata' (Mt 7,3.5). Ne stidimo se, dakle, reći da je naša krivnja veća od krivnje onoga koga mislimo koriti (. . .) U tome je visina otajstva i moralna zapovijed (. . .) Nemojmo se, dakle, radovati nad nečijim grijehom, nego radije budimo tužni; jer stoji pisano: 'Ne raduj se mome zlu, dušmanko moja; ako sam pao, ustat ću; ako boravim u tminama, Jahve je svjetlost moja. Moram podnositi srdžbu Jahvinu, jer sam protiv njega sagriješio, sve dok on ne prosudi spor moj i ne izrekne pravdu; izvest će me na svjetlost, gledat ću pravednost njegovu. Kada ga moja dušmanka ugleda, od stida će se pokriti ona koja mi je govorila: Gdje je on, Jahve, tvoj Bog? Moje će je oči gledati: bit će zgažena kao blato na putu' (Mih 7,8—10). I s pravom, jer onaj koji se raduje nad tuđim padom, raduje se pobjedi đavla. Zato radije žalimo kad čujemo da je propao neki čovjek, za kojega je umro Krist, koji ni slamku u žetvi ne zanemaruje« (**De paenit.** II, 8,73—78).

(Autorizirani tekst)